

Výuka ekumeniky v rámci praktické teologie na pražské evangelické fakultě Odkaz Pavla Filipiho a Josefa Smolíka¹

Martin Vaňáč

Teaching ecumenics within practical theology at the Prague protestant faculty: The legacy of Pavel Filipi and Josef Smolík The article deals with the development of teaching about ecumenical issues at the Protestant Theological Faculty of Charles University in Prague since its foundation in 1919 and its gradual linking with the teaching of practical theology. This connection is largely a legacy of two faculty professors of practical theology, Josef Smolík (1922–2009) and Pavel Filipi (1936–2015).

Sborník k 75. výročí založení Evangelické teologické fakulty v Praze uvedl jako jednu ze zvláštních tradic fakulty skutečnost, že ekumenická teologie je přiřazena katedře praktické teologie.² Tento článek se věnuje vývoji výuky ekumenické problematiky na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze³ a jejímu postupnému propojení s výukou praktické teologie, které je do značné míry odkazem profesorů praktické teologie Josefa Smolíka (1922–2009) a Pavla Filipiho (1936–2015).⁴

1 Tento text byl podpořen programem Univerzitního výzkumného centra UK UNCE/HUM/012, č. 204052.

2 Jindřich Halama (ed.), *75 let Evangelické bohoslovecké fakulty v Praze*, Praha: Karolinum, 1994, 28.

3 Příspěvek sleduje období od založení Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké v Praze v roce 1919, přes náhradní dálkové studium pro „prozatímní diakony“ v letech 1940–1945 a existenci Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v letech 1950–1990 až po období Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze po roce 1990. K dějinám fakulty viz fakultní ročenky a sborníky, zatím poslední byl vydán ke 100. jubileu: Jan Roskovec – Ota Halama (eds.), *Sto let Evangelické teologické fakulty v Praze*, Praha: Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy, 2019.

4 Text je písemnou verzí přednášky, která zazněla na sympoziu s názvem „Vize a perspektivy pro putování 21. stoletím“, organizovaném katedrou praktické teologie dne 13. dubna 2021 na památku těchto dvou významných českých praktických teologů. Základní biografické informace o J. Smolíkovi a P. Filipim viz portréty od Taby Landové ve sborníku Roskovec – Halama (eds.), *Sto let Evangelické teologické fakulty*, 147–148, 150–153.

Vznik symboliky

Téma církve je samozřejmě úzce propojeno s teologií jako takovou.⁵ Skutečná teologie nemůže být jen úzce konfesně zaměřená a nemůže ignorovat ostatní teologické tradice. Existence více církví a v moderní době pak sílící ekumenické hnutí vyžadovalo systematičtější pozornost věnovanou církevní a ekumenické problematice. V poreformačním období při studiu různých církevních útvarů převažovalo polemické zaměření, později se u některých autorů objevoval i smířlivější přístup.⁶ V 1. polovině 19. století se v německém univerzitním prostředí jak na protestantské, tak na katolické straně objevil termín „symbolika“ (něm. *Symbolik*) pro označení studia srovnávajícího základní věroučné texty a církevní útvary různých křesťanských tradic.⁷ Jednalo se o práce na pomezí církevních dějin a systematické teologie.

-
- 5 Úzké sepětí mezi teologií a církví patřilo podle Josefa Lukla Hromádky k důležitým důrazům „nové teologie“ (tj. protestantské teologie po 1. světové válce výrazně ovlivněné Karlem Barthem a nazývané např. dialektická teologie nebo teologie krize): „Každá theologie je theologie církve – to je jedna ze základních thesů Barthovy dogmatiky. Žádný theolog, žádný profesor theologie nemluví jen sám za sebe, nýbrž je povinen mluvit také za církev. Svou theologii nemůže tvořit v samoté pracovny, nýbrž jako úd církve, v naslouchání hlasu církve.“ Josef Lukl Hromádka, *Přelom v protestantské theologii. Syllabus fakultních přednášek*, Praha: Katedra systematické theologie na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě v Ústředním církevním nakladatelství, 21956, 90.
- 6 Stručný přehled vývoje studia různých církví viz Ulrich H. J. Körtner, *Ökumenische Kirchenkunde*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2018, 1–15. Gustav Friedrich Oehler (1812–1872), profesor evangelické teologie v Tübingen, v rámci dějin symboliky rozlišuje tři období. První je obdobím polemiky a elenktiky, kde na prvním místě uvádí z luterské strany Martina Chemnitze (1522–1586), z katolické strany Roberta Bellarina (1542–1621). Druhé období se s prvním částečně časově překrývá a je pro něj charakteristický smířlivější přístup usilující o překonání rozdílů jak mezi různými proudy protestantismu, tak mezi protestanty a katolíky. Jako příklad jmenuje luterského teologa Georga Calixta (1586–1656). Teprve třetí období je podle Oehlera vlastním obdobím symboliky, které začíná vydáním knihy Gottlieba Jakoba Plancka v roce 1796. Gustav Friedrich Oehler, *Lehrbuch der Symbolik*, Tübingen: Heckenhauer, 1876, 16–29.
- 7 Termín „symbol“ byl od 5. století používán pro apoštolské vyznání víry, později byl vztažen i na další starověká vyznání víry. V rámci luterství bylo slovem „symbol“ označeno nejprve Augsburské vyznání z roku 1530, koncem 16. století se začalo používat označení „symbolické spisy“ nebo „symbolické knihy“ pro základní věroučné texty shrnuté v tzv. Knize svornosti.

V protestantském prostředí je uvedení tohoto pojmu do teologie – jako označení pro srovnávací studium konfesí různých církví – spojeno s dílem luterského teologa a kolegy Friedricha Schleiermachers na nově otevřené univerzitě v Berlíně Philippa Konrada Marheinekeho (1780–1846) nazvaným *Christliche Symbolik oder historischkritische und dogmatischkomparative Darstellung des katholischen, lutherischen, reformirten und sociniani-schen Lehrbegriffs* (1810–1813).⁸ Vlastním zakladatelem srovnávací symboliky byl Marheinekeho učitel, evangelický teolog a církevní historik na univerzitě v Göttingen Gottlieb Jakob Planck (1751–1833), který je autorem díla *Abriss einer historischen und vergleichenden Darstellung der dogmatischen Systeme unserer verschiedenen christlichen Hauptparteien nach ihren Grundbegriffen, ihren daraus abgeleiteten Unterscheidungslehren und ihren praktischen Folgen* (1796).⁹ V katolickém prostředí použil termín „symbolika“ Johann Adam Möhler (1796–1838), profesor církevních

-
- 8 Marheinekeho záběr byl široký, na univerzitě v Berlíně přednášel v letech 1811–1819 především církevní dějiny a dějiny dogmatu, v letech 1820–1846 se více věnoval symbolice, dogmatice a morální teologii. Zároveň od roku 1820 působil jako kazatel. Jeho zájem o symboliku byl ovlivněn Gottliebem Jakobem Planckem, učitelem na univerzitě v Göttingen, kde studoval v letech 1798–1802, a také zkušeností s ekumenickými snahami, se kterými přišel do kontaktu během působení na univerzitě v Heidelbergu v letech 1807–1811. Marheinekeho obsáhle koncipovaná Symbolika zůstala jen torzem, neboť v letech 1810–1813 vyšly pouze tři svazky prvního dílu, který se věnoval katolicismu: *System des Katholizismus in seiner symbolischen Entwicklung*. Celou šíří symboliky představuje latinské kompendium na základě přednášek, které vyšlo za jeho života ve třech postupně doplňovaných vydáních v letech 1812, 1825 a 1830: Philipp Konrad Marheineke, *Institutiones symbolicae: doctrinarum catholicorum, Protestantium, Socinianorum, Ecclesiae Graecae, minorumque societatum Christianarum summam et discrimina exhibens*, Berolini 1812. Obsáhlou recenzí reagoval na vydání Möhlerovy Symboliky: Philipp Konrad Marheineke, *Über Dr. J. A. Möhler's Symbolik*, Berlin 1833. Posmrtně byly vydány Marheinekeho přednášky ze symboliky v roce 1848. Kurt Hünerbein, Marheineke, Philipp Conrad, in: *Neue Deutsche Biographie* 16 (1990), 172–174 (online-version, cit. 11. 11. 2021), dostupné z: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118993895.html#ndbcontent>.
- 9 Gottlieb Jakob Planck působil na univerzitě v Göttingen jako profesor církevních dějin od roku 1784 a ve svých přednáškách se věnoval církevním dějinám, dějinám dogmatu, dogmatice a symbolice, teologické encyklopedii a metodologii, někdy také dějinám církevní správy a církevního práva. Uvedené dílo věnované symbolice vyšlo ve třech vydáních v letech 1796, 1804 a 1822. Julius August Wagenmann, Planck, Gottlieb Jakob, in: *Allgemeine Deutsche Biographie* 26 (1888), 224–227 (online-version; cit. 11. 11. 2021), dostupné z: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd116203757.html#adbcontent>.

dějin na univerzitě v Tübingen a autor díla *Symbolik, oder Darstellung der dogmatischen Gegensätze der Katholiken und Protestanten nach ihren öffentlichen Bekenntnisschriften* (1832).¹⁰ Zatímco v německém protestantském prostředí se symbolika v 19. století v teologických kruzích pěstovala a rozvíjela, v katolickém prostředí našla jen malý ohlas.¹¹

Na přelomu 19. a 20. století došlo k postupné proměně symboliky, kterou předznamenal dílo luterského systematického teologa Ferdinanda Kattenbusche (1851–1935) *Lehrbuch der vergleichenden Konfessionskunde* (1892). Zatímco srovnávací symbolika se zaměřovala především na teologické rozdíly v nauce, popisná nauka o vyznáních (*Konfessionskunde*) rozšířila svůj záběr, neboť se nesoustředila pouze na oblast teologie, ale sledovala také bohoslužebný život, církevní zřízení, náboženské zvyky, etiku a zbožnost.¹²

Impulsem pro další rozvoj studia různých církví bylo založení Světové rady církví v roce 1948 a II. vatikánský koncil katolické církve v letech 1962–1965. Tyto impulsy a také diskuse o vztahu konfesionalismu a ekumenismu v německém protestantském prostředí vedly u některých autorů k terminologickému posunu, takže místo nauky o vyznáních (*Konfessionskunde*) začali používat termín nauka o církvích (*Kirchenkunde*).¹³ Peter Meinhold (1907–1981), církevní historik na univerzitě v Kielu, se ve své práci *Ökumenische Kirchenkunde* (1962) zaměřil na popis církevních útvarů v jejich národních, historických a kulturních souvislostech. Důraz na rozdílná vyznání v tomto pojetí ještě více ustoupil stranou ve prospěch pluralitního přístupu.¹⁴ Ozna-

10 K základnímu členění a stručnému obsahu díla viz Prokop Brož, *Kristus, Duch a jednota církve v dějinách. Ekleziologie J. A. Möhlera*, Praha: Karolinum, 2011, 272–275.

11 Jednou z výjimek, která v katolickém prostředí navazovala na Möhlera, bylo dílo Bernharda Josefa Hilgerse (1803–1874), profesora církevních dějin na univerzitě v Bonnu, který po I. vatikánském koncilu přestoupil do starokatolické církve, *Symbolische Theologie oder die Lehrgegensätze des Katholicismus und Protestantismus dargestellt und gewürdigt* (1841). Eduard Stakemeier, *Konfessionskunde und Ökumenik*, in: Konrad Algermissen, *Konfessionskunde*, Paderborn: Verlag Bonifacius, 1969, XXVII.

12 Körtner, *Ökumenische Kirchenkunde*, 8–9.

13 K diskusi o konfesionalismu a ekumenismu viz Körtner, *Ökumenische Kirchenkunde*, 16–23.

14 Mareile Lasogga – Michael Roth (eds.), *Konfessionskunde im 21. Jahrhundert: Bestandsaufnahmen, Herausforderungen, Perspektiven*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2021, 7–8.

čení nauka o vyznáních (*Konfessionskunde*) nebo ekumenika (*Ökumenik*) jsou používána i nadále.¹⁵

Ještě složitější proměnu v přístupu k tématu různých církví je možné pozorovat v katolickém prostředí. Poměrně výstižně ji ilustrují změny názvu různých vydání základní příručky Konrada Algermissena (1889–1964), profesora dogmatiky a morální teologie v Hildesheimu: od *Christliche Sekten und Kirche Christi* (¹1923, ²1925, ³1925) přes *Konfessionskunde. Ein Handbuch der christlichen Kirchen- und Sektenkunde der Gegenwart* (⁴1930, ⁵1939) až k pouhému *Konfessionskunde* (⁶1950, ⁷1957), přičemž další přepracovaná vydání vyšla péčí kolektivu spolupracovníků až po jeho smrti.¹⁶ V českém prostředí původnímu katolickému pojetí, které klade důraz na rozdíl mezi církví Kristovou (tj. katolickou církví) a ostatními náboženskými společnostmi, odpovídá poměrně ojedinělá práce Josefa Kubalíka (1911–1993) *České křesťanství. Církev Kristova a jiné náboženské společnosti v naší vlasti* (1947), která se dočkala řady vydání.¹⁷

Symbolika součástí systematické teologie

Jak již bylo zmíněno, symbolika v pojetí 19. a počátku 20. století byla oborem na pomezí církevních dějin a systematické teologie. Na Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké v Praze byla výuka symboliky nejprve propojena se systematickou teologií, jejíž profesor Josef Lukl Hromádka (1889–1969) se jí věnoval.¹⁸ V seznamu přednášek je možné symboliku poprvé zaznamenat v zimním semestru roku 1922/1923, kde je uveden předmět s názvem *Povaha pravoslaví a římského katolicismu s nezvyk-*

15 K perspektivám oboru na počátku 21. století viz Lasogga – Roth (eds.), *Konfessionskunde im 21. Jahrhundert*. Jako příklad použití obou termínů je možné odkázat na názvy dvou nejznámějších evropských ekumenických institutů: evangelického v Bensheimu (*Konfessionskundliches Institut*) a katolického v Paderbornu (*Johann-Adam-Möhler-Institut für Ökumenik*).

16 Wolfgang Thönissen, *Konfessionskunde im 21. Jahrhundert. Katholische Perspektiven*, in: Lasogga – Roth (eds.), *Konfessionskunde im 21. Jahrhundert*, 94.

17 Naposledy vyšla jako skripta v roce 1991: Josef Kubalík, *Křesťanské církve v naší zemi*, Praha: Univerzita Karlova, 1991.

18 Portrét Josefa L. Hromádky od Jana Štefana viz Roskovec – Halama (eds.), *Sto let Evangelické teologické fakulty*, 36–44. Josef Smolík Hromádku považoval za zakladatele ekumeniky, tj. samostatné nauky o ekumenismu, na fakultě viz Josef Smolík, *Úvod do studia bohosloví*, Praha: Kalich 1978, 215.

le velkou dotací 5 hodin týdně, na který v letním semestru navazoval předmět nazvaný *Povaha protestantismu* (4 hodiny týdně).¹⁹ Hromádka svoje přednášky ze symboliky, rozdělené do dvou nebo do tří semestrů, v meziválečném období pravidelně opakoval zhruba jednou za tři až čtyři roky.²⁰ Své výklady publikoval ve třech knihách: *Katolicism a boj o křesťanství* (1925), *Ústřední principy protestantské* (1926) a *Křesťanství v myšlení a životě* (1931).

Podle Josefa Smolíka to byly právě přednášky ze symboliky, které mladého profesora přivedly k tomu, aby se odborně zabýval základními křesťanskými útvary, katolictvím, pravoslávím a reformací.²¹ Hromádka ve svých vzpomínkách svůj zájem o katolicismus klade do širších dobových souvislostí a tento zápas o hlubší pochopení katolické teologie, tradice a církve považoval za důležitý okruh své práce v meziválečném období.²²

Začátkem roku 1924 byl Hromádka požádán o napsání článků na téma sjednocovací snahy v katolictví pro *Kostnické jiskry*, na podzim 1924 začal psát knihu *Katolicism a boj o křesťanství*.²³ V předmluvě ke knize mimo jiné popsal svoji snahu o porozumění katolické zbožnosti:

19 *Seznam přednášek na Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké v Praze v studijním roce 1922–1923*, Praha 1922, 2–3.

20 Názvy přednášek a jejich hodinová dotace podle tištěných seznamů přednášek fakulty:
 ZS 1922/1923 *Povaha pravosláví a římského katolicismu*, 5 hodin týdně,
 LS 1922/23 *Povaha protestantismu*, 4h;
 LS 1925/26 *Symbolika*, 5h;
 ZS 1926/27 *Symbolika II. díl (Římský katolicism a protestantism)*, 5h;
 LS 1929/30 *Povaha křesťanských církví (Starokřesťanská symbola)*, 4h;
 ZS 1930/31 *Povaha křesťanských církví II. (Pravosláví a Římský katolicism)*, 5h;
 LS 1930/31 *Povaha křesťanských církví III. (Protestantism)* 3 h;
 LS 1933/34 *Starokřesťanská symbola (Symboliky část I.)*, 3 h;
 ZS 1934/35 *Katolictví a protestantism (Symbolika II.)*, 2 h;
 LS 1934/35 *Protestantism*, 2 h;
 ZS 1938/39 *Starokřesťanská symbola a pravosláví (Symboliky část I.)* 3 h;
 LS 1938/39 *Římský katolicismus a reformace (Symboliky část II.)* 4 h.

21 Josef Smolík, Učitelé pražské fakulty: Josef Lukl Hromádka, *Křesťanská revue* 41 (1989), 105–106.

22 Josef Lukl Hromádka, *Pravda a život*, Praha: Ekumenický institut Komenského fakulty ve spolupráci s regionálním výborem Křesťanské mírové konference v Ústředním církevním nakladatelství, 1969, 92.

23 Josef Lukl Hromádka, *Cesty protestantského theologa*, Praha: V. Horák a spol., 1927, 15.

Chodil jsem po kostelích, poslouchal kázání, byl přítomen tichým i zpívaným mším, pozoroval jsem řeholníky při čtení hodinek kanonických, díval se na skloněné postavy mužů i žen před oltářem – naslouchal poutnickým zpěvům, viděl jsem mnoho formalismu, zvykovosti, bezduchosti, pompésnosti a primitivity, ale též projevy skutečné zbožnosti, skutečných modliteb a opravdové vroucnosti.²⁴

V době zjištěné atmosféry a zpolitizovaných náboženských diskusí si za svoje vstřícná slova o katolictví vysloužil kritiku především z protestantského tábora.

Porozumění našel u spolupracovníka Emanuela Rádla (1873–1942), se kterým v roce 1927 založil časopis *Křesťanská revue*. V něm si mimo jiné kladli za cíl pokusit se o ekumenické probuzení křesťanů přes hranice protestantismu, katolictví a pravoslaví. Jejich touhou bylo „dobrat se rozbohem skutečného klasického křesťanství k těm místům, kde se rodí živá víra katolíkova i protestantova a kde se kladou základy k přetvářející, ano revoluční dynamice prorockého a apoštolského svědectví“.²⁵

Jednou ze zvláštností Hromádkova přístupu byl jeho důraz na pravoslaví, které v některých starších příručkách symboliky scházelo.²⁶ Hromádkův zájem o pravoslaví, kvůli kterému se podle Josefa Smolíka naučil rusky, měl hlubší kořeny, které mimo jiné souvisely s jeho vyrovnáváním se s historickým mezníkem, říjnovou revolucí v roce 1917.²⁷ Tyto jeho úvahy vzbudily větší pozornost později v souvislosti s postojem ke společenským změnám po roce 1948.

Propojení výuky symboliky se systematickou teologií bylo na Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké zřejmé i ve výuce pro bohoslovce z Církve československé. Když byl na jaře roku 1935 na fakultě jmenován profesor systematické teologie pro Církev československou Alois Spisar (1874–1955), zahájil i on přednášky ze symboliky rozdělené na část historickou a systematickou, většinou rozvržené do tří semestrů s dotací 2 hodin týdně. V roce 1940 vydala Ústřední rada Církve československé Spisarovy *Dějiny dogmatu* jako studijní pomůcku pro vnitřní potřebu církve. Spisar ve svých přednáškách symboliky pokračoval i po II. světové válce.

24 Josef Lukl Hromádka, *Katolicism a boj o křesťanství*, Praha: Bursík a Kohout, 1925, 10.

25 Hromádka, *Pravda a život*, 93.

26 Hromádka ve své práci výslovně zmiňuje např. Möhlerův i Harnackův nezáměr o pravoslaví. Josef Lukl Hromádka, *Křesťanství v myšlení a životě. Pokus o výklad dějinných útvarů křesťanských*, Praha: Jan Laichter, 1931, 27.

27 Hromádka, *Pravda a život*, 94–95. Smolík, Učitelé pražské fakulty, 106.

Také na nově zřízené Husově československé bohoslovecké fakultě (1950) platilo i nadále spojení výuky symboliky se systematickou teologií, kterou vyučoval její profesor Zdeněk Trtík (1914–1983). Za pozornost stojí Trtíkova skripta s názvem *Komparativní symbolika* z roku 1962.²⁸

Výuku systematické teologie bohoslovců z evangelických církví na poválečné Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké suploval za nepřítomného Hromádku do roku 1947 František Mrázek Dobiáš (1907–1972), který se podílel na výuce už během II. světové války v rámci náhradního vzdělávání bohoslovců při synodní radě a v říjnu 1945 se habilitoval pro obor systematické teologie.²⁹ Podle seznamu přednášek například v akademickém roce 1946/1947 přednášel o katolicismu a první část těchto přednášek, věnovaných svátostem v katolické církvi, vydal Spolek posluchačů Husovy fakulty v roce 1947.³⁰

Na Dobiáše ve svých pamětech vzpomínal Josef Smolík nejen jako na svého „prvního šéfa“ v době poválečného vikariátu v Pardubicích, ale také jako na učitele během válečného studia, který ho „vedl do ekumenické teologie“ tím, že mu zadal písemnou práci o pojetí církve v teologii Církve československé.³¹ Ve svých úvodech do teologie považoval Dobiáš dějiny dogmatu a symboliku za pomocné vědy a úvody do dogmatiky.³² Do jisté míry předjímal pozdější rozdělení symboliky na fakultě, když pojednal zvláště o dějinách dogmatu, jejichž zařazení se podle Dobiáše střídá podle důrazu na historický nebo uvádějící charakter této poměrně mladé disciplíny. Buď mohou

28 Trtík ve svých skriptech věnuje pozornost starocírkevním vyznáním (symbola), pravoslaví, římskému katolicismu, anglikanismu, protestantismu a ve zvláštní kapitole pojednává o Církvi československé. V roce 1958 vydal skripta *Křesťanské církve, denominace a sekty* profesor církevních dějin Husově československé bohoslovecké fakultě Miloslav Kaňák (1917–1985). Svoji převážně historickou práci rozdělil na tři části: v první pojednává o římském katolicismu, pravoslaví a starobylých východních církvích; ve druhé (nejobsáhlejší) se věnuje reformačním církvím a novodobým denominacím; třetí obsahuje stručnou charakteristiku církví působících v Československu.

29 Stručný portrét F. M. Dobiáše viz Roskovec – Halama (eds.), *Sto let Evangelické teologické fakulty*, 118–120.

30 Učitelé Komenského evangelické bohoslovecké fakulty a jejich literární činnost, *Theologická příloha Křesťanské revue*, 1960, 141.

31 Josef Smolík, Jak to bývalo? Kapitoly z pamětí, 14. „Válečný děkan“, *Evangelický týdeník – Kostnické jiskry* 86 (2001).

32 F. M. Dobiáš, Úvod do bohosloveckých nauk, část II, Praha 1941, 16. F. M. Dobiáš, *Úvod do teologie. Theologická encyklopedie*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953, 134.

být dějiny dogmatu součástí všeobecných církevních dějin nebo úvodem, respektive historickou částí dogmatiky. Symbolika v moderním protestantismu podle Dobiáše nastoupila na místo dějin dogmatu jako historická disciplína, jejíž zařazení kolísá podobně jako u dějin dogmatu.³³

Po státem vynucené reorganizaci teologické fakulty v roce 1950 se Dobiáš stal na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě vedoucím nově zřízené katedry sociální teologie, která byla po roce 1989 přejmenována na katedru teologické etiky.³⁴ Samostatná katedra sociální teologie/teologické etiky patří podle sborníku k 75. výročí založení fakulty k jedné z jejích tří zvláštností, které zmiňuje v souvislosti s výukou systematické teologie: „K tradicím fakulty patří samostatná katedra theologické ethiky (původně sociální teologie) a přiřazení dějin dogmatu katedře církevních dějin a theologické encyklopedie a ekumenické theologie katedře praktické theologie.“³⁵

Rozdělení výuky symboliky po roce 1950

K rozdělení výuky symboliky a přiřazení její historické části pod katedru církevních dějin došlo nástupem mimořádně nadaného Amedeo Molnára (1923–1990), který byl ve svých 27 letech v roce 1950 jmenován docentem *historické symboliky* Komenského evangelické bohoslovecké fakulty.³⁶ Jak uvádí jubilejní sborník k 75. výročí založení fakulty:

Molnár stačil totiž zvládnout nejen dějepisecké řemeslo v rozsahu od prvokřesťanství po ‚modernu‘, ale jako bohoslovci mu nejvíc záleželo na postizení pohybu theologického myšlení v historických souvislostech. Jeho přičiněním se stala ‚historická symbolika‘ /později nazvaná ‚dějiny dogmatu‘ – pozn. MV/ neodmyslitelnou součástí výuky na katedře církevních dějin.³⁷

Plodem přednášek z dějin dogmatu jsou především jeho skripta *Pohyb theologického myšlení* z roku 1982. Přestože až Amedeo Molnár je spojen s výukou historické symboliky na evangelické fakultě, už u docenta a po II.

33 Za jedinečný úvod do symboliky označil Hromádkovu knihu *Křesťanství v myšlení a v životě*. Dobiáš, *Úvod do theologie*, 141.

34 Stručně k dějinám katedry viz Roskovec – Halama (eds.), *Sto let Evangelické theologické fakulty*, 117–118.

35 Halama (ed.), *75 let Evangelické bohoslovecké fakulty*, 28.

36 Stručný portrét A. Molnára viz Roskovec – Halama (eds.), *Sto let Evangelické theologické fakulty*, 103–106.

37 Halama (ed.), *75 let Evangelické bohoslovecké fakulty*, 57.

světové válce profesora církevních dějin Rudolfa Říčana (1899–1975) je možné sledovat zájem o problematiku konfesionalismu a vývoje moderního teologického myšlení.³⁸ Například v zimním semestru akademického roku 1936/1937 vypsál přednášku s názvem *Probuzení a konfesionalismus v XIX. století* (1 hod.).³⁹

Zatímco k pomyslnému oddělení teologické etiky a historické symboliky od systematické teologie došlo na začátku 50. let, k přesunu ekumenické teologie na katedru praktické teologie došlo až začátkem 70. let. Za symbolický mezník je možné považovat rok 1972, kdy byl k 1. říjnu 1972 Josef Smolík jmenován vedoucím katedry praktické teologie a Pavel Filipi k témuž dni odborným asistentem pro ekumenismus.⁴⁰

Je však třeba být opatrný při zařazování vyučujících na evangelické teologické fakultě do pomyslných oborových „škatulek“, protože jejich záběr býval většinou mnohem širší a spolu s jejich působením v církvi často zasahoval do oblasti praktické teologie. Navíc probíhal přesun vyučujících mezi jednotlivými obory. Například Josef Bürg Jeschke (1902–1977), předchůdce Josefa Smolíka, který téměř dvacet let vedl katedru praktické teologie (1953–1972), se na fakultě původně habilitoval v roce 1948 pro obor systematické teologie a v roce 1950 se stal profesorem systematické teologie s pověřením vyučovat *srovnávací symboliku*.⁴¹ Už v roce 1943 vydal výchovný odbor synodní rady jeho skripta s názvem *Rozličná učení*, jejichž druhé vydání vydala Komenského evangelické bohoslovecká fakulta v roce 1956.⁴² V roce 1951 Jeschke také vydal *Knížku o pravoslaví*. Obě práce podle Smolíka vznikly z Jeschkeho přednášek ze symboliky.⁴³ Katedry prak-

38 Stručný portrét R. Říčana viz Roskovec – Halama (eds.), *Sto let Evangelické teologické fakulty*, 100–102.

39 *Stav osob a seznam přednášek na Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké v Praze ve studijním roce 1936–37*, Praha 1936, 11.

40 Miloš Bič (ed.), *Ročenka Komenského evangelické bohoslovecké fakulty*, Praha: Komenského evangelická bohoslovecká fakulta v Ústředním církevním nakladatelství 1975, 3.

41 Stručný portrét J. B. Jeschkeho viz Roskovec – Halama (eds.), *Sto let Evangelické teologické fakulty*, 145–146. Informace o habilitaci v roce 1948 a pověření výukou srovnávací symboliky při katedře systematické teologie v roce 1950 viz Učitelé Komenského evangelické bohoslovecké fakulty, 149.

42 Učitelé Komenského evangelické bohoslovecké fakulty, 151, 153.

43 Josef Smolík, Učitelé pražské fakulty: Obor praktické teologie, *Křesťanská revue* 41 (1989), 188.

tické teologie se ujal v roce 1953 po vynuceném odchodu Adolfa Novotného (1891–1968). Vedle homiletiky a poimeniky si i nadále zachoval zájem o praktickou eklesiologii.⁴⁴

Mimochodem také Josef Smolík ve svých vzpomínkách uvedl, že mu děkan Amedeo Molnár po smrti F. M. Dobiáše a odchodu J. M. Lochmana nabízel, zda nechce přejít na obor systematické teologie.⁴⁵ Smolík své setrvávání u praktické teologie odůvodnil slovy: „Teologie vykoná svou práci poctivě tehdy, když toho, kdo se jí zabývá, zmocní, aby kázal slovo Boží. Filozoficko-spekulativní teologie, stejně tak jako teologie pouze historická se míjejí svou věcí, neústí-li do zvěstování.“⁴⁶

Církev předmětem studia praktické teologie

Pozornost věnovaná církvi, respektive církvím v rámci praktické teologie je ve skutečnosti staršího data, než je možné vyčíst pouze ze seznamů přednášek. Na tuto skutečnost upozorňuje text Josefa Smolíka ze závěru 70. let. Když Josef Smolík představoval disciplínu *praktická eklesiologie* ve Studiích a textech Komenského evangelické bohoslovecké fakulty z roku 1980, zmínil „živý zájem“, který na konferenci praktických teologů v Jeně v roce 1967 vzbudil způsob organizování prakticko-teologického studia na Komenského fakultě, přejatý z dřívější Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké.⁴⁷ Na kontinentálních fakultách v Evropě totiž byla praktická teologie podle Schleiermachova pojetí řazena až do vyšších roč-

44 Viz charakteristika J. B. Jeschkeho v Roskovec – Halama (eds.), *Sto let Evangelické teologické fakulty*, 146 s odkazem na jeho diskusi s A. Molnárem v článku J. B. Jeschke, Návrat k eschatologii přes lidovou církev, *Křesťanská revue* 27 (1960), 45–47. Podle Smolíka Jeschke především promýšlel podobu církve v období, které Barth a Hromádka označili jako konec konstantinovské epochy. Smolík, *Úvod do studia bohosloví*, 234.

45 Josef Smolík, Jak to bývalo? Kapitoly z pamětí, 31. Docent, *Evangelický týdeník – Kostnické jiskry* 87 (2002). Pokud je Smolíková vzpomínka správná, muselo se jednat o konec roku 1972. J. M. Lochman byl zbaven profesury začátkem roku 1972. K 1. říjnu 1972 byl Josef Smolík jmenován vedoucím katedry praktické teologie. F. M. Dobiáš zemřel 2. října 1972. A. Molnár byl instalován děkanem 4. prosince 1972. K 1. prosinci 1972 byl docentem systematické teologie jmenován Luděk Brož.

46 Tamtéž.

47 Smolík používal termín „eklesiologie“, v textu článku je kromě názvu Smolíkovy textu a citací používán termín „eklesiologie“. Josef Smolík, Praktická eklesiologie, in: Amedeo Molnár – Josef Smolík (eds.), *Miscelanea: Studie a texty Komenského evangelické bohoslovecké fakulty* 3, Praha: Kalich, 1980, 7–21.

níků, kde byla přednášena podle jednotlivých disciplín. Přitom byla však vnímána potřeba eklesiologického zarámování prakticko-teologických disciplín.

Tradiční předměty praktické teologie (jako byla homiletika, katechetika, liturgika, pastorálka a misiologie) se bez úvodní disciplíny *praktické eklesiologie* podle Smolíka „ocitají v zajetí kulturně-politických společenských struktur, které nejsou analyzovány“.48 Důsledkem toho je, že praktická teologie ztrácí svůj teologický profil. Tento profil může být podle Smolíka odhalen jen tak, že *praktická eklesiologie* objeví jako rámec veškeré praktické teologie eschatologickou skutečnost církve v té podobě, jak přesahuje konkrétní dějinné struktury a odpovídá na ně v pokání i v naději. Takto pojatá *praktická eklesiologie* byla podle Smolíka v tehdejší době teprve *in statu nascendi*, takže ani její název nebyl doposud ustálen.49

V té souvislosti se Smolík ohlížel do minulosti výuky praktické teologie a konstatoval, že vídeňskou stolicí praktické teologie ovládlo „osvícenské právnícké myšlení“, což do určité míry přešlo i na nově zřízenou evangelickou fakultu v Praze.50 Pro oba meziválečné profesory praktické teologie bylo církevní právo součástí praktické teologie a věnovali mu výraznou část své badatelské práce. Podle Smolíka to platilo více pro Gustava Adolfa Skalského (1857–1926), poněkud méně pro jeho nástupce Františka Bednáře (1884–1963).51

Přesto toto Smolíkem kritizované propojení mezi praktickou teologií a církevním právem bylo předmětem již zmíněného zájmu na konferenci v Jeně (1967), protože po vzoru vídeňské fakulty byl přejat zkušební řád pražské fakulty (z roku 1923), který zařadil zkoušku z církevního práva do první státní zkoušky a logicky přednášky z církevního práva před tuto první zkoušku. Postupnou změnou povahy církevního práva byla podle Smolíka tato přednáška přeměněna na nauku o církevní organizaci a posléze v *praktickou eklesiologii*.52

48 Tamtéž, 7.

49 Smolík odkazoval na katolický *Handbuch der Pastoraltheologie*, který používal pojem *existenciální eklesiologie*. Tamtéž.

50 Tamtéž, 10.

51 Stručné portréty G. A. Skalského a F. Bednáře viz Roskovec – Halama (eds.), *Sto let Evangelické teologické fakulty*, 140–141, 142–143.

52 Smolík, *Praktická eklesiologie*, 8.

Proměnu, kterou ve svém textu zmínil Josef Smolík, je možné sledovat i v meziválečných seznamech přednášek, kde se nově od akademického roku 1936/1937 vedle přednášek z církevního práva objevuje přednáška s názvem *Nauka o církvi*. Tu v tomto roce přednášel nejenom profesor praktické teologie František Bednář (pouze v zimním semestru s dotací 1 hodina týdně), ale i nový vyučující Gustav Adolf Procházka (1872–1942), suplent praktické teologie pro Církev československou (v zimním i v letním semestru 2 h./týdně).⁵³ V následujícím roce 1937/1938 pouze G. A. Procházka v letním semestru vypsál *Seminář pro studium stavu církve*.⁵⁴ V následujícím roce 1938/1939 vypsál František Bednář v letním semestru přednášku *Nauka o církvi* (1 h.) a *Seminář pro studium stavu církve* (2 h.).⁵⁵ Gustav Adolf Procházka použil v názvech plurál, takže v letním semestru přednášel o *Pracovních methodách církví* (2 h.) a konal *Seminář pro studium stavu církví* (1 h.).⁵⁶ Stejně semináře ohlásili oba pro letní semestr akademického roku 1939/1940, který se s ohledem na uzavření vysokých škol nekonal.

Po válce konal Bednář *Seminář nauky o církvi* (2 h.).⁵⁷ Zesnulého Procházku nahradil suplent (v roce 1945) a posléze mimořádný profesor praktické teologie pro Církev československou (v roce 1946) Otto Rutrle (1908–1976), jehož přednáška v letním semestru 1946/1947 se nazývala *Ecclesiologie* (2 h.).⁵⁸ Rutrle k tématu vydal několik studijních textů, např. *Ekumenické křesťanství v životě církve* (1948).

V charakteristice obsahu první státní zkoušky v textu Slavomila Ctibora Daňka (1885–1946), který v ročence fakulty z roku 1947 popisoval postup studia, je možné najít potvrzení toho, co zmínil Josef Smolík. První státní zkouška čekala posluchače po čtvrtém semestru a týkala se „převahou věd pomocných, zvláště historických“, mezi nimi Daněk zmiňuje také „symboliku, tj. nauku o křesťanských konfessích, úvod do praktického bohosloví,

53 *Stav osob a seznam přednášek na Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké v Praze ve studijním roce 1936–37*, Praha 1936, 8, 11.

54 *Stav osobní. Seznam přednášek. Studijní rok 1937/38*, Praha 1937, 10.

55 *Stav osobní. Seznam přednášek. Studijní rok 1938/39*, Praha 1938, 8.

56 Tamtéž, 11.

57 *Stav osob a seznam přednášek na Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké v Praze ve studijním roce 1946–47*, Praha 1946, 9.

58 Tamtéž, 12.

nauku o církvi, křesťanskou sociologii a církevní právo“⁵⁹ Na druhou stranu úvodu do teologie od F. M. Dobiáše z let 1941 a 1953 sice zdůrazňují nejužší kontakt praktické teologie s církevní praxí, ale mezi jednotlivými částmi tohoto oboru (homiletika, liturgika, katechetika, pastorální teologie a církevní právo) zvláštní reflexi věnovanou církvi, kromě církevního práva, nezmiňují.⁶⁰ Změna vynikne při srovnání s popisem disciplín praktické teologie v pozdějším úvodu do teologie Josefa Smolíka.⁶¹

Smolíkovo pojetí praktické eklesiologie v rámci praktické teologie

Smolík ve svém úvodu do teologie kromě klasických disciplín (homiletiky, pastorálky, katechetiky a liturgiky) zařadil praktickou eklesiologii, nauku o misi (misiologii) a o ekumenickém hnutí (ekumeniku).⁶²

Praktická teologie se podle Smolíka zabývá novými eklesiologickými modely a experimenty, tj. otázkou budoucnosti církve. V podstatě nahradila církevní právo, které se ve své původní podobě stalo spíše historickou disciplínou, z níž do praktické eklesiologie přešly otázky podoby církve a jejího právního postavení ve společnosti.⁶³ Praktická eklesiologie se nezabývá ideální představou církve, nýbrž církví v její realizaci, k níž patří církevní instituce, řád a zřízení. Má za úkol teologicky zdůvodnit instituční podobu církve a zhodnotit různé formy církevního zřízení. Mimo jiné se vyrovnává s názorem, že instituční a právní prvky v životě církve jsou v rozporu s podstatou církve, jak to zastával například Rudolph Sohm (1841–1917) nebo Rudolf Bultmann (1884–1976).

Ve výše zmíněném představení praktické teologie Smolík toto téma rozvedl a zdůraznil, že teologický ráz a vědecká povaha praktické eklesiologie spočívala v rozhovoru mezi stávající empirickou podobou církve a její eschatologickou povahou, která se za vinami církve nesmí ztratit, neboť to je teprve církev, která žije z Kristova odpuštění: „Jedině tak lze překonat konfesionalismus, regionalismus až i nacionalismus, jež znehodnocují výsledky

59 Slavomil Daněk, Jak studovat na Husově čs. evangelické fakultě bohoslovecké, in: *Ročenka Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké v Praze za léta 1938–1946*, Praha: nákladem Husovy fakulty, 1947, 51.

60 Dobiáš, *Úvod do bohosloveckých nauk*, 40–45. Dobiáš, *Úvod do teologie*, 179–185.

61 Smolík, *Úvod do studia bohosloví*, 170–182.

62 Tamtéž, 170.

63 Tamtéž, 171.

praktické teologie a činí ji velice krátkodobými.“⁶⁴ Praktická eklesiologie se podle Smolíka snažila řešit problém vztahu mezi eschatologickým pojetím církve a její historicko-empirickou podobou a snaží se překlenout propast mezi eklesiologií dogmatickou a církevně právní institucí, tedy mezi vyznáním a právem.

Vedle dualismu vyznání a církevního práva charakterizuje eklesiologii 19. století podle Smolíka ještě jeden rys: „Církev je bezděky chápána jako historická a empirická skutečnost. Otázka po její pravdě není od doby Schleiermacherovy vůbec kladena anebo je zodpovídána z tisícileté tradice církve či z náboženské potřeby zdůvodňované psychologicky (ještě u Troeltsche).“⁶⁵ Smolík dále podrobil kritice různé přístupy k církvi a k eschatologii u protestantských teologů 1. poloviny 20. století, aby následně upozornil na výzvu „sekulární eschatologie“ k zápasu o dějinnou skutečnost církve a vyzdvihl významný přínos Josefa L. Hromádky: „Zabydlenost církve ve světě a její podíl na nespravedlivých strukturách byly Hromádkou odhaleny jako důsledky ztráty eschatologické existence církve, která přestala být církví poutníků – *communio viatorum*.“⁶⁶

Jen pro uvedení kontextu je třeba zmínit, že Smolíkův text o praktické eklesiologii souvisel s jeho vyrovnáváním se s „Výzvou eschatologie“, což bylo i téma jeho inaugurační přednášky při nástupu do úřadu děkana v roce 1978.⁶⁷ S tím souviselo i určité vyrovnávání se s dědictvím Josefa L. Hromádky. Zároveň jsou tyto úvahy ovlivněny jeho předchozí činností v rotterdamském středisku pro ekumenický výzkum, kde se Smolík jako jeho člen podílel na vypracování teologické motivace boje proti rasismu a na teologických otázkách souvisejících s teologií osvobození. V ročence fakulty z roku 1977 k tomu bylo uvedeno: „Ukazuje se přitom, jak závažné jsou otázky ‚praktické eklesiologie‘, která sleduje zapletenost církevních institucí v mocenských strukturách.“⁶⁸

64 Smolík, *Praktická eklesiologie*, 8.

65 Tamtéž, 10.

66 Tamtéž, 13.

67 Josef Smolík, Inaugurační přednáška děkana Komenského fakulty prof. dr. Josefa Smolíka „Výzva eschatologie“, in: Josef Smolík (ed.), *Ročenka Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze (1976-8)*, Praha: Komenského evangelická bohoslovecká fakulta v Ústředním církevním nakladatelství, 1979, 34–51.

68 Miloš Bič (ed.), *Ročenka Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze*, Praha: Komenského evangelická bohoslovecká fakulta v Ústředním církevním nakladatelství, 1977, 43. Praktické eklesiologii se Smolík mimo jiné věnoval i v přednášce na meziná-

Zpolitizovaná ekumena a ekumenická turistika

Zmínka o zapletenosti „církvních institucí v mocenských strukturách“ by vyžadovala větší pozornost věnovanou „zpolitizované ekumene“ v době před rokem 1989, ale to je širší téma, na které v rámci tohoto článku není dostatečný prostor. Prozatím je možné odkázat na stručný přehled dějin Ekumenického institutu v almanachu ke 100. výročí Evangelické teologické fakulty.⁶⁹

Například jak Josef Smolík, tak Pavel Filipi byli určitým způsobem zapojeni do práce „neblaze proslulé“, jak ji nazývá i ve svých vzpomínkách Filipi, Křesťanské mírové konference (KMK, založené v roce 1957). Pavla Filipiho výrazně ovlivnila zkušenost několikaměsíční práce bezprostředně po absolvování studia teologie v roce 1959 ve fakultním Ekumenickém institutu, který v podstatě vytvářel zázemí pro KMK. Filipi tam vypomáhal v době nemoci ředitele institutu Bohuslava Pospíšila (1905–1959). Později pracovala v Ekumenickém institutu ovdovělá matka Filipiho. Filipi se nakonec v únoru 1967 stal asistentem Ekumenického institutu, kde měl být především „k ruce Hromádkovi“. Josef Smolík se do práce KMK dostal tak, že ho její generální tajemník a zároveň nový ředitel Ekumenického institutu Jaroslav N. Ondra (1925–2000) potřeboval pro psaní protokolů ze zasedání teologické komise.⁷⁰ Smolík byl od začátku 60. let zapojen do práce komise pro víru a řád Světové rady církví, kde nahradil J. L. Hromádku.

Oba byli v rámci krize v KMK v roce 1969 odsunuti, ale vpsledku to zřejmě prospělo jejich teologické práci a další orientaci. Pavel Filipi se po Hromádkově smrti (26. prosince 1969) stal hlavním správcem Hromádkovy pozůstalosti a jeho myšlenkového odkazu. Rozsáhlý materiál využil při přípravě své disertační práce *Farář Josef Hromádka* (1971). Josef Smolík byl spolu s Jaroslavem Ondrou v KMK odstaven, ale časem se opět mohl věnovat zahraničním ekumenickým aktivitám. K tomu se v nelehké době přelomu 70. a 80. let opakovaně ujal funkce děkana (v letech 1978–1984,

rodním sympoziu v Ženevě k nedožitým sedmdesátinám Dietricha Bonhoeffera v únoru 1976, která vyšla tiskem in: Josef Smolík, *The Church without Privileges*, *The Ecumenical review* 28/2 (April 1976), 174–187.

69 Martin Vaňáč, Ekumenický institut, in: Roskovec – Halama (eds.), *Sto let Evangelické teologické fakulty*, 191–198.

70 Josef Smolík, Jak to bývalo? Kapitoly z pamětí, 37. Organizace na černé listině (2), *Evangelický týdeník – Kostnické jiskry* 87 (2002).

1986–1988) a nakonec přijal v letním semestru 1990 naposledy děkanský úřad, aby pomohl s inkorporací fakulty do svazku Univerzity Karlovy.

„Ekumenická turistika“, tedy možnost cestování do zahraničí v souvislosti s členstvím v ekumenických organizacích, na jednu stranu přinášela problémy, například v souvislosti s potřebou vyjednávat se státními orgány. Josef Smolík si ve svých vzpomínkách postěžoval, že ho jako člena mezinárodní organizace začala sledovat a hlídat policie.⁷¹ Na druhou stranu umožňovala jedinečnou možnost zahraničních kontaktů, teologických podnětů a přísun literatury, kterou mohli při své pedagogické činnosti využívat nejenom oni.

Ekumenika na katedře praktické teologie od roku 1972

Už výše bylo uvedeno, že rok 1972 je symbolickým mezníkem, kdy výuka ekumeniky především spolu s Pavlem Filipim přešla na katedru praktické teologie. Zajímavostí může být skutečnost, že krátce předtím zřejmě ekumenická témata nevzbuzovala výraznější pozornost studentů. Ročenka fakulty z roku 1971 k tomu uvádí: „Přednášky z tohoto oboru se na fakultě konají, avšak dosud se nedostaly do středu fakultního studia a zájmu.“⁷² Zřejmě to mimo jiné souviselo s výše zmíněnou „zpolitizovanou ekumenou“ a způsobem, jakým byla střídavě Jaroslavem Ondrou a Pavlem Filipim přednášena. Zřejmě bylo třeba hledat novou podobu a způsob vyučování ekumeniky.

Na přelomu 70. a 80. let je z ročenek fakulty zřejmé, že zatímco Josef Smolík se kromě výuky praktickoteologických disciplín věnoval již výše zmíněné praktické eklesiologii, tak Pavel Filipi učil *Ekumenickou nauku o církvích* a vybraná ekumenická témata. Například v roce 1978/1979 se věnoval připravovaným konvergenčním textům o křtu, večeři Páně a ordínované službě (tj. budoucím limským dokumentům), v roce 1979/1980 apoštolické exhortaci papeže Pavla VI. o hlásání evangelia *Evangelii nuntiandi* z roku 1975.⁷³

71 Josef Smolík, Jak to bývalo? Kapitoly z paměti, 32. Ekumenické horizonty, *Evangelický týdeník – Kostnické jiskry* 87 (2002).

72 František M. Dobiáš (ed.), *Ročenka Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze*, Praha: Komenského evangelická bohoslovecká fakulta, 1971, 11.

73 Pavel Filipi kromě toho přednášel latinu, praktickou znalost Nového zákona a katechetiku se seminářem. Amedeo Molnár (ed.), *Ročenka Komenského evangelické boho-*

Smolíkova *praktická eklesiologie* byla podle ročenky fakulty z roku 1981 „tříletým přednáškovým cyklem“, který probíhal v prvních třech ročnících a jehož obsahem bylo sledování vývoje a situace církve v dějinném terénu, zejména v napětí mezi charismatickým a institucionálním charakterem církve.⁷⁴ Největší pozornost byla věnována 20. století, v němž „eklesiologické otázky ústí do otázek ekumenických“. Cílem těchto přednášek bylo dát studentům půdorys, do kterého je možno v teologicky organickém postupu zakreslit praktické činnosti církve, jež jsou předmětem výkladu ve vyšších ročnících. Smolík ve své zprávě uvedl, že problémy praktické eklesiologie jsou do té míry aktuální a v současné literatuře je jim věnováno tolik pozornosti, že „zatím nevidím možnost odpovědně je zpracovat do skript. Náročným úkolem této disciplíny je úkol překládat analýzy cizích teologů do naší domácí situace a těžit nové pohledy přímo ze situace u nás.“⁷⁵

V ročence fakulty z roku 1986 Josef Smolík svoje přednášky charakterizoval následovně:

Přednáška „Praktická eklesiologie“ má vytvořit rámec pro prakticko-teologické chápání všech činností církve. Hluboká krize systematiky se zvláště hluboce promítá do nauky o církvi. Pokouším se zpracovat eklesiologii z polohy Kristovy přítomnosti v slově a svátostech, jak na ní máme účast v bohoslužbě a jak se odtud promítá do struktur a poslání církve v její univerzalitě.⁷⁶

Jak Josef Smolík, tak Pavel Filipi propojovali svoji praktickou činnost v mezinárodních ekumenických organizacích se svojí výukou. Se svými studenty se věnovali aktuální ekumenické problematice. Josef Smolík se s „kruhem kolem katedry praktické teologie“ věnoval projektu komise pro víru a řád Světové rady církví na téma *Společné vyjádření apoštolské víry dnes*. Cílem této práce bylo upozornit komisi na teologickou svébytnost živého zvěstování (*viva vox evangelii*), které je základním odkazem reformace a má pro budoucnost křesťanství zásadní význam, nemá-li upadnout do institucionality a náboženskosti.⁷⁷

slovecké fakulty v Praze (1978–1980), Praha: Komenského evangelická bohoslovecká fakulta v Ústředním církevním nakladatelství, 1981, 33.

74 Tamtéž, 26.

75 Tamtéž.

76 Pavel Filipi (ed.), *Ročenka Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze*, Praha: Komenského evangelická bohoslovecká fakulta v Ústředním církevním nakladatelství, 1986, 34.

77 Tamtéž, 37.

Pavel Filipi se se studenty v rámci předmětu *Ekumenická teologie* věnoval limským dokumentům o křtu, večeři Páně a ordinaci.⁷⁸ O rok později se se studenty taky věnoval projektu *Společné vyznání víry dnes*.⁷⁹ V roce 1986/1987 na toto téma navázal a věnoval se soudobým pokusům o novou formulaci vyznání víry. V roce 1987/1988 Filipi se studenty analyzoval odpovědi na limské dokumenty a zároveň vypsál výběrovou přednášku o mariologii, která „vznikla z aktuálního podnětu“, což nepochybně souviselo s vyhlášením mariánského roku v římskokatolické církvi papežem Janem Pavlem II.⁸⁰

Oba byli velmi aktivní v domácí i zahraniční ekumeně, dále i v kazatelské, přednáškové, osvětové, akademické i publikační činnosti, přičemž je třeba si uvědomit, že ekumenická problematika byla jen jednou z řady jejich aktivit. Po roce 1989 došlo k řadě změn. V roce 1992 předal Josef Smolík vedení katedry praktické teologie Pavlu Filipimu, který se zároveň stal ředitelem Ekumenického institutu a v letech 1999–2005 děkanem fakulty. Oba zároveň museli čelit kritice svého působení před rokem 1989, kterou někteří považovali za příliš kompromisní ve vztahu k režimu. Oba této kritice čelili ve svých vzpomínkách, každý trochu jiným způsobem.⁸¹

Obě svoje eklesiologické přednášky, Smolík z praktické eklesiologie a Filipi z ekumenické nauky o církvích, vydali až ve 2. polovině 90. let. Smolíkova „praktická eklesiologie“ s názvem *Křesťanstvo a jeho lid* vyšla v roce 1997. Pavel Filipi vydal nejprve knihu s názvem *Křesťanstvo* s podtitulem

78 Tamtéž.

79 „Poloseminárním způsobem jsme analyzovali nejstarší křesťanské dokumenty, zvláště Nicejsko-caříhradské vyznání, zjišťovali jejich obecnou platnost i zase dobovou podmíněnost výrazu, možnosti jejich reinterpretace a jejich ekumenické potence. Na tuto práci má navázat studium současných pokusů o vyznání církve.“ Pavel Filipi (ed.), *Ročenka Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze*, Praha: Komenského evangelická bohoslovecká fakulta v Ústředním církevním nakladatelství, 1987, 38.

80 Pavel Filipi (ed.), *Ročenka Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze*, Praha: Komenského evangelická bohoslovecká fakulta v Ústředním církevním nakladatelství, 1990, 42. Papež Jan Pavel II. začátkem roku 1987 vyhlásil mariánský rok na dobu od Letnic 1987 do slavnosti Nanebevzetí Panny Marie v roce 1988, tj. od 7. června 1987 do 15. srpna 1988.

81 Josef Smolík svoje Kapitoly z paměti s názvy „Jak to bývalo?“, „Jak to bylo?“ a „Jak to bude?“ publikoval na pokračování v Evangelickém týdeníku – Kostnických jiskrách v letech v letech 2001–2004. Vzpomínky Pavla Filipiho vydány nebyly. Autor je měl k dispozici v elektronické podobě.

Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví v roce 1996. Toto dílo pro velký zájem vyšlo ještě třikrát, naposledy 4. doplněné vydání v roce 2012. V roce 2000 pak vydal knihu *Církev a církve s podtitulem Kapitoly z ekumenické eklesiology*. Ve finální verzi se jedná o přednášky, které ve 2. polovině 90. let Filipi přednášel na Institutu ekumenických studií, kde Josef Smolík přednášel hermeneutiku a homiletiku. Později bylo především zásluhou Pavla Filipiho toto studium začleněno do Evangelické teologické fakulty jako bakalářský program Teologie křesťanských tradic.⁸²

Je třeba dodat, že Pavel Filipi se stal po roce 1989 nejvýraznější postavou domácí ekumenické scény. Jeho rozsáhlé teologické znalosti a zkušenosti, schopnost vést dialog i diplomatický přístup ovlivnily některé tehdy vzniklé ekumenické dokumenty (např. směrnici České biskupské konference o smíšených manželstvích nebo o společenství ve svátostech) a daly vznik některým ekumenickým projektům, přičemž za všechny je možné zmínit Synod leuenberských církví v České republice ustavený v roce 2000. Až do své smrti na konci roku 2015 se Pavel Filipi věnoval vybraným kapitolám z oboru ekumeniky v rámci Kolokvia ekumenické teologie, ke kterému si zval různé hosty, především kolegy z katolického prostředí.⁸³

Závěr

Propojení ekumeniky s praktickou teologií a zaměření ekumenických snah na konkrétní projevy života církví, kterým se věnuje praktická teologie (hlásání evangelia, slavení a služba světu, tj. diakonika), na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze má svoje kořeny ve starším období, v podstatě už u Josefa Lukla Hromádky. Plně se projevilo až od 70. let u profesorů praktické teologie Josefa Smolíka a Pavla Filipiho, kteří propojili svoji odbornou práci v oboru s ekumenickými aktivitami doma i v zahraničí. Společenské změny po roce 1989 jim pak umožnily publikovat jejich eklesiologycké a ekumenické syntézy bez zátěže dobově zpolitizované ekumeny.

⁸² Martin Vaňáč, *Ekumenický institut, 197–198.*

⁸³ Od roku 2008, kdy se Martin Vaňáč stal asistentem na Ekumenickém institutu, až do listopadu 2015 (tj. zhruba měsíc před smrtí Filipiho) vedli výuku Kolokvia ekumenické teologie společně.

V současné situaci, kdy se zdá, že v rámci ekumenického hnutí teologický dialog poněkud stagnuje, zatímco se stále větší důraz klade na praktickou spolupráci, vzájemné sdílení různých forem zbožnosti, společné hlásání evangelia, společnou modlitbu a službu pro druhé, se propojení ekumeniky s praktickou teologií zdá být zdařilé a v jistém smyslu i prorocké. Za odkaz Josefa Smolíka i Pavla Filipiho je možné považovat nejenom toto propojení oborů, ale i jejich zapálení pro věc evangelia a úsilí o jednotu křesťanů, která se má realizovat především „dole“, tj. na úrovni farností, sborů a náboženských obcí.

Mgr. et Mgr. Martin Vaňáč. Ph.D.

Univerzita Karlova

Evangelická teologická fakulta

Černá 9

115 55 Praha 1

vanac@etf.cuni.cz